

Роль львівських братства у розвитку філософсько- правової думки в Україні у кінці XVI–на початку XVII ст.

Ольга Колич

Кафедра теорії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології, Національний університет “Львівська політехніка”, УКРАЇНА, м. Львів, вул. кн. Романа 1-3, E-mail: ShalapskaO@mail.ru

Abstract – Preconditions and causes of brotherhoods in Ukraine, particularly in Lviv have been analyzed in the work. Religious, political, social and economic situation in Ukraine at the end of the XVIth and at the beginning of the XVIIth centuries and its influence on the brotherhoods and on the formation of polemic struggle, which touched philosophical and legal political, religions questions are enlightened. Ideological orientations in the activities of brotherhoods, their part in the development of the educations and culture in Ukraine at the end of the XVIth century – in the beginning of the XVIIth century are investigated. The main philosophical-legal and political views of the figures of brotherhood movement after adopting Union of Brest are examined. Political and cultural significance of brotherhood activities for Ukrainian state both in the period of religious polemic struggle at the end of the XVIth-beginning of the XVIIth centuries, and nowadays is studied.

Ключові слова: Львівські братства, ідеї братств, полемічна боротьба, ідеологічна боротьба, Берестейська унія, філософсько-правові погляди в Україні у XVI-XVII ст.

Кінець XVI – перша половина XVII століття – це період української історії, який характеризувався розвитком міст, які ставали центрами ремесла, промислів та торгівлі, культурного та суспільно-політичного життя.

Піднесення антифеодальної народно-визвольної боротьби, зростання економічної та суспільно-політичної активності міст викликали до життя значний культурно-освітній рух на українських землях [5, с.11]. Цей рух проявився головним чином у трьох формах: по-перше, в заведенні друкарень і розвитку видавничої справи, по-друге, в створенні шкіл і, по-третє, в організації наукової та літературної роботи [2, с.6]. Одним із таких центрів був Львів, адже центром суспільно-політичного та культурного життя України цієї перехідної доби (від Київської Русі до Козацько-Гетьманської держави) була Галичина. Її географічне розташування, контакти із західноєвропейською культурою, утвердження католицизму сприяли поширенню передових теорій, провідне місце серед яких займали ідеї гуманізму [7, с.40]. Таким чином, не минула Львів і хвиля загострення ідеологічної боротьби проти Берестейської унії 1596 року, що відобразилося у відродженні та розквіті полемічної літератури, оскільки в зазначений період богослов'я панувало в усіх галузях розумової діяльності.

Розвиток прогресивних філософських та, зокрема, філософсько-правових ідей на Україні в кінці XVI –

першій чверті XVII відбувався у тісному зв'язку із соціально-політичною та релігійною боротьбою. В зазначений період відбувалося засвоєння та осмислення ідей неоплатонізму, що було зумовлено не лише традицією, але й потребами та запитамі ідеологічної боротьби, яку провадили прихильники Берестейської унії та її противники [5, с.51].

За умов національного, релігійного та політичного гноблення перед українцями постало воістину велике історичне завдання – самозберегтися, вистояти перед чужоземною експансією. Оскільки в умовах окупаційного режиму ставити питання про відновлення своєї державності було неможливо, розв'язання цього далекоюсяжного завдання пов'язувалося із національно-культурним відродженням, просвітництвом, що мало теж політичний аспект. Зароджується поняття національної ідеї. Особливо яскраво проявилися актуальні проблеми тогочасного українського суспільно-політичного життя на тлі Берестейської унії 1596 року. Унія, скріпивши політичну єдність Речі Посполитої церковним союзом, породила складне сплетіння проблем національно-релігійного характеру. Як влучно зазначає історик К.Ходиницький, «ієрархія православ'я впала, але православні у польській державі залишилися», отже, залишилися і релігійні проблеми [7, с.44].

В цей період в Україні виникають і набувають дедалі більшого суспільного, ідейного та культурного значення своєрідні організації православного населення міст – братства [6, с.340].

Хоча історичні документи фіксують перші згадки про братство вже в другій половині XV ст., широкий братський рух розпочинається лише у 80-х роках XVI ст. [4, с.236].

Братства стали головним осередком опору іноземним поневолювачам, захищаючи економічні, ідеологічні та юридичні інтереси православних, їхню віру, мову, культуру – всі традиції духовного життя. Діяльність братств проходила під гаслами боротьби за християнську віру. Як відомо, в ті часи ці гасла були ідеологічною формою, в якій відображався не тільки релігійний, але і соціальний і політичний протест, антифеодальний за своїм змістом. Метою братств було набуття відносної самостійності у справах самоврядування, управління економікою, релігією та культурою [6, с.341]. Братства виражали національний протест проти польсько-шляхетського панування [1, с.92], відстоювали інтереси українців, захищали їхнє право займатися ремеслом та торгівлею, створювати суди, мати громадську казну [6, с.342]. Також діячі братств розвивали проблеми людини, соціального устрою тощо [1, с.93]. Братства прагнули стати органами самоврядування в умовах конфесійного іноземного гноблення.

Найстарішим і найбільш впливовим було в Україні Львівське Успенське братство, при якому в 1585 році було організовано школу [6, с.345]. Також особлива роль належить і Ставропігійському братству, яке протягом тривалого часу стояло в авангарді усього братського руху в Україні [3, с.5].

Братства були рушійною силою воістину революційного здвигу української культури. Драгоманов писав, що братства «спершу були не реакцією за православ'я, а початком свого роду реформації» [3, с.5].

Наприкінці XVI ст. братства найбільше займалися справами культури, а головну увагу звертали на поширення внутрішньої релігійності та освіти. Антіохійський патріарх Йоаким розширив права місцевого братства, надав йому право так званої ставропігії, тобто – незалежності від церковних владик, і доручив йому нагляд над іншими братствами і взагалі над релігійним життям громадянства, особливо – духовенства [3, с.10].

Як уже було сказано, значну увагу братства приділяли розвитку освіти. Саме з ініціативи братств у 1586 р. було засновано Львівську братську школу, якій судилося стати одним із видатних осередків культурного та освітнього життя України, і була цілком сучасним освітнім закладом. Школа діяла на принципах демократизму, соціальної рівності, поваги до вчителів, товаришкості. Закладаючи школи, розповсюджуючи освіту, братство взяло на себе важливу справу морального виховання підрастаючого покоління. Школа, на думку братчиків, повинна виконувати як громадську, так і соціальну функції [3, с.17].

Таким чином, братства у своїй діяльності керувалися прогресивними ідеями, які в той час уже були відомі Європі. Керуючись принципами демократизму, соціальної рівності, гідності, розуміючи необхідність освіти для підрастаючого покоління (у зазначений період велика кількість українців здобували вищу освіту у навчальних закладах Європи), значення світських наук для суспільного прогресу, братства стали світочем культурного та освітнього розвитку України, рушієм розвитку національної свідомості, а їхні ідеї були одним із вагомих поштовхів до національно-визвольної боротьби. Аналіз педагогічної діяльності братчиків, а також аналіз їх творів засвідчують, що братчики були талановитими педагогами, зокрема, готували і видавали необхідні підручники [3, с.18].

Діяльність Львівської братської школи пов'язана з іменами багатьох тогочасних мислителів та освітян, які після прийняття Брестської унії, розуміючи загрозу покатоличення й ополячення українців, виступили на захист православ'я. Ідеологічна боротьба, спричинена зазначеними факторами, знайшла свій вияв у полемічних творах.

Таким чином, у своїй діяльності братчики захищали інтереси українського народу, його мову, віру, культуру. Чільне місце у поглядів діячів братського руху посідає питання сутності людини, соціальної детермінації її життя. Діяльність та погляди братчиків були просякнутими ідеями демократизму, соціальної рівності, гідності, правової антропології, освіченості та незалежності, що знайшло свій прояв у розвитку української суспільно-політичної та філософсько-правової думки.

Таким чином, у своїй діяльності братчики захищали інтереси українського народу, його мову, віру, культуру. Прагнення до самостійності в управлінні економічними, політичними та культурними справами було однією із ключових напрямів їхньої діяльності. Чільне місце у поглядів діячів братського руху посідає питання сутності людини, соціальної детермінації її життя. Діяльність та погляди братчиків були просякнутими ідеями демократизму, соціальної рівності, гідності, правової антропології, освіченості та незалежності, що знайшло свій прояв у розвитку української суспільно-політичної та філософсько-правової думки.

References

- [1] Kasian V.I. *Filosofia. Vidpovid na pytannia ekzamenatsiinykh biletiv: Navch. posib.* – K.: Znannia, 2008. – 347 s. [Kasian V.I., *Philosophy. Answers to the Question of the Examination Cards: Text-book.* K.: Znannia, 2008.]
- [2] Maslov S.I. *Kulturno-natsionalne vidrozhennia na Ukraini v kintsi XVI i pershii polovyni XVII stolittia.* – Nauk. zap. In-tu movy i lit. AN URSSR, 1946, t.2 [Maslov S.I., *Cultural National Revival in Ukraine at the End of the XVIIth centuries.* Scientific quest. Inst. of the language and literature. A.S. Ukr. SSR, 1946]
- [3] Matkovska O.V. *Lvivske bratstvo: kultura i tradytsii. Kinets XVI – persha polovyna XVII st. / Vstup. Slovo I.V. Paslavskoho; Khudozh. oforml L.V. Pryimy.* – Lviv: Kameniar, 1996. – 71 s. [Matkovska O.V., *Lviv Brotherhood: Cultural and Traditions. The End of XVIth – the First Half of the XVIIth century/* Lviv: Kameniar, 1996.]
- [4] Nychyk V.M., Lytvynov V.D., Stratii Ia.M. *Humanistychni ta reformatsiini idei na Ukraini (XVI – pochatok XVII st.). Vidp. red. Horskyi V.S.; AN URSSR. In-t filosofii.* – K.: Nauk. dumka, 1990. – 384 s. [Nychyk V.M. et. al., *Humanistic and Reformativ Ideas in Ukraine (XVI-the Beginning of the XVII centuries).* K.: Nayk. Dumka, 1990.]
- [5] Paslavskiy I.V. *Z istorii rozvytku filosofskykh idei na Ukraini v kintsi XVI – pershii tretyni XVII st.* – Kyiv: Naukova dumka, 1984. – 128 s. [Paslavskiy I.V., *From the History of the Development of Philosophic Ideas in Ukraine at the End of XVI – First Third of of the XVIIth cent.* Kyiv.: Naukova dumka, 1984.]
- [6] Podolska Ie.A. *Filosofia. Pidruchnyk.* – K.: Firma «Inkos», Tsentri navchalnoi literatury, 2006. – 704 s. [Podolska Ie.A., *Philosophy. Textbook.* K.: Firm “Inkos”, Centre of educational literature, 2006.]
- [7] Yurystovskiy O.I. *Narys istorii politychnoi dumky. Navchalnyi posibnyk.* – Lviv: Vydavnytstvo «OIS-plius», 2001. – 272 s. [Yurystovskiy O.I., *Essay on the the History of Political Thought. Textbook.* – Lviv: Publ. “Olis-plus”, 2001.]